

KULTURNI I KREATIVNI HABOVI U VIJETNAMU: DA LI PRENOS KULTURNIH MODELA GARANTUJE I ODRŽIVOST U DRUGOM KULTURNOM KONTEKSTU? Dnevnik istraživanja, 01. 2019.

Prof. dr Milena
DRAGIĆEVIĆ ŠEŠIĆ
Univerzitet umetnosti
u Beogradu

Vijetnam, kao socijalistička zemlja, ima kulturnu politiku kojom u velikoj meri nevidljivo upravlja partijski aparat, uprkos proklamovanom otvaranju prema tržištu kroz Doi Moi strategiju. Direktori ustanova kulture shvataju da im je prva odgovornost da programi budu u skladu sa zvaničnim ideološkim stavovima države, dok mali privatni sektor u kulturi pre svega brine o profitu. Autocenzura karakteriše i civilni sektor koji opstaje, poput kulturnih i kreativnih habova, zahvaljujući podršci inostranih organizacija (Britanski savet) i malog broja lokalnih sponzora. Njihovo postojanje vlast u Vijetnamu doživljava kao priznanje otvorenosti i uspešnosti svoje kulturne politike, iako nedostaje misao o potrebi javno-civilnog partnerstva. Istraživanje je obuhvatilo 12 habova (6 iz Ho Ši Mina, 2 iz Hanoja i 4 iz manjih gradova Vijetnama) sa ciljem da utvrdi da li je ovaj zapadni koncept kreativnih habova moguće primeniti u drugom kontekstu ili kako je moguće kreativno modelirati organizacione forme nezavisnih inicijativa koje bi se zasnivale na sebi svojstvenim vrednostima i etici; da li postoji participativno liderstvo koje se zasniva na zajednički stvorenim narativima i koje bi omogućilo mrežu habova, te na kraju, koje su etičke i druge implikacije prenosa znanja i modela rada iz jednog konteksta u drugi, koristeći moć i sredstva međunarodnih organizacija (UNESCO) i kulturne diplomatije (Britanski savet).

Ključne reči: kulturni hab, kreativni hab, prostor zajedničkog rada, kreativne industrije, kulturna politika, Vijetnam

1. UVOD

POZIV U VIJETNAM STIGAO JE ODMAH NAKON treninga koga sam držala u Seulu juna 2018. Taj trening bio je namenjen kulturnim poslenicima regiona Azija-Pacifik, možda najvećeg regiona sveta (po UNESCO standardima). Već za vreme treninga učesnice iz Vijetnama su mi se obratile sa molbom: u januaru 2019. održaće se, uz pomoć Britanskog saveta, kurs namenjen menadžerima kulturnih i kreativnih habova koji će voditi bitanski treneri. Njihova dužnost je da obezbede logistiku za trening i da nađu eksperta koji će moći da održi nekoliko javnih predavanja namenjenih kako tim budućim učesnicima seminara tako i široj kulturnoj javnosti.

Moja prva reakcija je bila negativna: samo sam jednom bila u Vijetnamu i to kao turista. Moje poznavanje jugoistočne Azije ograničeno je na četvorogodišnji rad sa UNESCO-om u Kambodži (Dragičević Šešić, 2012) i na evaluacije doktorskih teza i akademskih članaka za koje sam povremeno pozivana i preko kojih sam imala uvid u procese transformacije vijetnamske kulturne politike (Do Thi Thanh Thuy 2012) – no smatrala sam da to znanje nije dostatno da bi se u jednoj sredini držalo predavanje o izazovima upravo tog konteksta. No, odgovor učesnica mi je ipak dao snage da prihvatim: „Vaše predavanje o smislu ljudskih prava i slobodi umetničkog izražavanja pokazalo nam je da ste svesni onoga o čemu zapadni eksperti najčešće ne razmišljaju: prisustva autocenzure i ograničenih sloboda uprkos ustavnim i zakonskim rešenjima. A i predavanje o upravljanju javnim i civilnim organizacijama pokazalo je da razumete izazove sa kojima se suočava civilni sektor u Vijetnamu kao i ograničenja javnog sektora.”

Tačno je da Vijetnam, kao socijalistička zemlja, ima kulturnu politiku kojom u velikoj meri nevidljivo upravlja partijski aparat, uprkos proklamovanom otvaranju prema tržištu kroz Doi Moi strategiju (Balazs, 2008). Direktori ustanova kulture postavljaju se na sličan način kao kod nas i jasno im je da im je prva odgovornost da kontrolišu da programi budu u skladu sa zvaničnim ideološkim stavovima države. Na sličan način, iako samoizabrani u civilnom sektoru, rukovodioci nevladinih

organizacija vode računa da ne skrenu pažnju javnosti na sebe nekim radikalnim kulturno-umetničkim programima i akcijama. Stoga su kulturni i kreativni habovi, koji okupljaju one umetnike koji mogu svojim delom da ostvare zaradu na tržištu (dakle, ne politične i ne aktivističke umetnike), postali značajna snaga civilnog društva jer ih podržavaju i inostrane organizacije, poput Britanskog saveta (finansijski), i sama država (bar na rečima). Njihovo postojanje vlast u Vijetnamu doživljava kao priznanje otvorenosti i uspešnosti svoje kulturne politike. Ipak, nedostaje misao o potrebi javno-civilnog partnerstva u sklopu kulturne politike Vijetnama, a ona bi mogla biti dobar strateški odgovor na potrebe kulturnih aktera kako u Vijetnamu tako i u celom regionu (Čopić, Dragičević, 2018).

Dakle, prihvatila sam poziv, i odlučila da u meri u kojoj to bude moguće, iskoristim priliku da istovremeno napravim i istraživanje ne bih li sagledala do koje mere je ovaj zapadni koncept kreativnih habova moguće primeniti u drugom kontekstu. Istraživanje je sprovedeno različitim metodama: intervjuisanjem aktera, posmatranjem i proučavanjem nekoliko studija slučaja, razgovorom u fokus grupi, narativnom analizom marketinškog materijala. Tako sam u januaru stigla u Sajgon na kurs u kome je učestvovalo deset kreativnih habova iz celog Vijetnama sa dvadesetpet učesnika. Kurs je bio deo trogodišnjeg projekta (2018-2021) koji sufinansiraju i izvode Evropska unija i Britanski savet u zajednici sa Vijetnamskim nacionalnim institutom za studije kulture i umetnosti (VICAS Hanoj). Ovaj susret bio je zamišljen i kao mogućnost uspostavljanja mreže kreativnih habova u Vijetnamu ali je, pre svega, namenjen podizanju kapaciteta u cilju održivosti i stvaranju uslova za „vršnjačko učenje” i saradnju kako međusobno tako i sa evropskim habovima.

Poseban akcenat Britanski savet, koji je dizajnirao program, stavio je na pitanja inkluzije i inkluzivnog rada, čemu su pažnju posvetili britanski i lokalni eksperti. Rad u radionicama po svemu je ličio na stotine sličnih seminara koji se dešavaju širom sveta i na kojima se koriste raznobojne zelene, narandžaste i ružičaste nalepnice kojima pojedine grupe iskazuju svoja mišljenja, potrebe i interesovanja. Međutim, kao i u drugim prilikama, učesnici iz Azije nisu se zadovoljili samo verbalizacijom iskazivanom na papirićima, već su predstavljali svoje potrebe, znanja, nedostajuće veštine i ambicije i na trodimenzionalni način, praveći makete, modele, simbole i za to koristeći sve što im je na domak ruke (slika 376). Veoma precizno iskazuju i čime se bave i šta im je neophodno, od toga da nauče veštine projektnog menadžmenta do veštine pričanja priča.

Moj zadatak je imao tri cilja, sva tri vezana za „otpornost” (resilience) i održivost organizacija u civilnom sektoru: 1) da ukažem na mogućnosti kreativnog modeliranja organizacionih formi nezavisnih inicijativa koje bi se zasnivale na sebi svojstvenim vrednostima i etici; 2) da uvedem pojam participativnog liderstva koje se zasniva na zajednički stvorenim narativima i koje bi omogućilo da se i za mrežu habova stvori odgovarajuća priča koja može da odgovara svima; i 3) da polemički iznesem pitanja vezana za ograničenja umetničkih sloboda i kulturnih prava koja postoje u današnjem svetu, a posebno su značajna za Aziju u kojoj se tradicija i tradicionalna umetnička veština stavljaju iznad kreativnosti, eksperimenta i individualne slobode.

Naravno, njima sam pridružila i moj lični, četvrti cilj, da saznam što više o samim habovima i o etičkim i drugim implikacijama prenosa znanja i modela rada iz jednog konteksta u drugi, koristeći moć i sredstva međunarodnih organizacija (UNESCO) i kulturne diplomatije (Britanski savet).

Na prvi pogled delovalo je da su učesnici koji dolaze iz novih i modernih organizacija poput kreativnih habova senzibilisani za pitanja vezana za organizacioni dizajn i organizacione kulture, participativno liderstvo, umrežavanje ili kulturna prava. Međutim, već debatujući primere koje sam navodila iz svog rada u Kambodži, Indiji, Singapuru i Koreji, videla sam da vijetnamski kulturni operateri nemaju nažalost mnogo prilike da poznaju dešavanja izvan svojih granica, u regionu koji bi im bio blizak. No, zato poznaju kulturne politike i prakse SAD, Velike Britanije i Australije (praktično svi oni koji su imali neki master, stekli su ga u jednoj od ove tri zemlje). Čini mi se da mi je tek tada postalo jasno značenje termina Globalni sever (iako dakako Australija geografski nije tamo) – reč je dakle o angloameričkom pogledu na svet i vrednosnom sistemu koji se širi globalno i zahvata Globalni jug – dakle zemlje koje nisu u stanju ni da proizvode softveno znanje ni da se regionalnim udruživanjem koje postoji (ASEAN) i kulturološki i naučno ojačaju (kao da je ASEAN namenjen više političkoj komunikaciji i ekonomskoj razmeni). Ideje i prakse koje su već uspostavljene u Aziji mogle bi biti mnogo produktivnije za razvoj autentičnog vijetnamskog civilnog sektora u kulturi od modela koji im se nude sa Globalnog severa¹. O ovim pitanjima pisano je mnogo u

1 Na prvom seminaru Britanskog saveta posvećenom ulozi kulturnih i kreativnih habova u vijetnamskoj kreativnoj ekonomiji bili su predstavljeni akteri kreativnog sektora iz Velike Britanije (Nesta, Many Studio Glazgov), Švedske (STPLN), Italije (Base Milano) i niti jedan primer iz Azije koji bi sigurno mogao biti inspirativniji i realniji za uzor.

savremenoj literaturi koja se bavi pitanjima etike međunarodnih kulturnih odnosa, kulturne diplomatije i kulturne razmene (Henze, 2018; Hampel, 2017). Sam Vijetnam bio je učesnik UNESKOVOG programa prihvatanja tehničke pomoći (2012–2014) baš u domenu kreativnih industrija, izabравši sa liste eksperata britanskog eksperta Toma Fleminga (UNESCO, 2013, 60–63). Njegov boravak rezultirao je mapiranjem potencijala Vijetnamskih kreativnih industrija i odgovarajućom posetom britanskim „kreativnim preduzećima” <https://creativeconomy.britishcouncil.org/blog/14/08/10/new-era-creative-industries-vietnam/>, pristupljeno 1. marta 2019.).

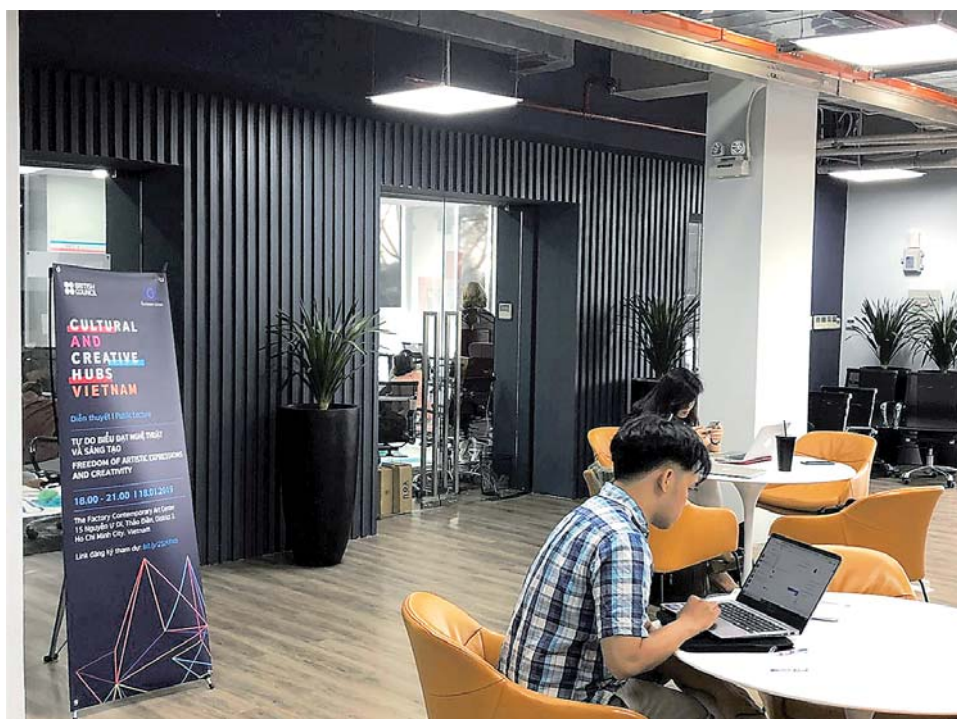
2. KREATIVNI HABOVI U VIJETNAMU

Prema rezultatima istraživanja o kreativnim habovima (British Council, 2014), u Vijetnamu ih ima ukupno 37, a samo u Hanoju se nalaze čak dvadesetčetiri organizacije koje, bar po nekim svojim segmentima, mogu da se smatraju habom. U Ho Ši Min gradu ih ima deset, a u ostatku Vijetnama još samo tri. Svi ovi habovi su međusobno veoma različiti, kako po tome ko im je osnivač (udruženje građana, umetnički kolektiv, privatno lice, agencija ili korporacija), tako i po svojim aktivnostima koje pokrivaju umetničko ili medijsko obrazovanje (filmske i fotografske radionice), dizajn i zanatske radionice, do organizacije kulturnih događaja (koncerti, izložbe itd.). Međutim, tu su ubrojani i *co-working* prostori bez sopstvenog programa, inkubatori za *start-up* kompanije, kao i barovi i restorani koji tek povremeno organizuju po neki kulturni program².

To je bilo očito već obilaskom ustanove u kojoj je održan trening. Reč je o habu **Dreamplex co-working space** (smeštenom na četvrtom i petom spratu moderne poslovne zgrade koja iznajmljuje prostor i brojim drugim, uglavnom

² Vrlo je slična situacija i sa kreativnim habovima u nekim drugim delovima nerazvijenog sveta. Tako Fabrika u Tbilisiju (osnivač arhitektonski projektni biro) iznajmljuje prostore barovima i restoranima sa tek nekoliko prostora datih dizajnerima i izdavačima, a kulturni aspekt inicijative održava letnji ulični festival koji angažuje i muraliste u okruženju Fabrike. Fabrika u Bejrutu, Liban, takođe je mesto za „događaje”, ali se reklamira kao raj za dizajnere, istraživače, novinare, ukratko, za svakog ko ima kreativni projekat u kulturnom i društvenom polju. Više je posvećena savremenoj (neprofitnoj) umetnosti, možda baš i stoga što u Bejrutu je, usled rata i nesreća na Bliskom istoku, velika koncentracija pre svega poslovnih korporacija, ali i izbegličke populacije i humanitarnih organizacija, te je broj „događaja” u ovom domenu izuzetno veliki, poput festivala Sirijske umetnosti MINA (luka) koji koristi niz raspoloživih prostora u celom gradu, pa i Fabriku (MINA, decembar 2017).

medijskim organizacijama³ koji nudi prostore za rad svima kojima oni trebaju (ne nužno samo kreativcima). To se radi na isti način kao u Evropi: na sat, na dan, nedelju ili mesec dana. Uprkos tome što je Ho Ši Min siti glavni grad južnog Vijetnama, i što u njemu deluje ogroman broj umetnika, nema toliko njih koji mogu svojim radom zaraditi dovoljno da plate prostore u centru grada. Stoga se pod kreativnim industrijama i kreativnim radnicima tolerišu brojna zanimanja – ona koja mogu obezbediti prihod, a veliki deo samog centra je poluprazan, naročito tonska i filmska studija koja su takođe na raspolaganju ali se najčešće koriste u industriji oglašavanja. Ipak, desetak „mesta” je bilo popunjeno, uglavnom mladim muškarcima. Svako je sedeo ispred svog laptopa bez ikakvih papira i knjiga pored sebe. U tom prostoru postavljen je i rol-ap za moje javno predavanje: *Freedom of artistic expressions and creativity* koje ću održati poslednjeg dana seminara (fotografija 360) u jednom drugom habu.

Dreamplex co-working space

3 IMC kula jeste poslovni objekat Media News Company i SCPC (Saigon Cultural Products Corporation) koje rentiraju najveći deo poslovnog prostora različitim organizacijama kreativnih industrija (MTV, Paramount, do niza kafea - kofi šopova različitih imena).

Taj drugi hab nalazi se u industrijskoj zoni Ho Ši Min grada pod nazivom koji je čest na Globalnom severu: **The Factory - Contemporary Arts Centre**. I u ovom slučaju izbor engleskog jezika za imenovanje centra svakako je nastojao da ukaže, kao i reč savremenost, da je organizacija okrenuta najsavremenijim procesima u umetnosti i kreativnim industrijama, ali i trendovima vezanim za gastronomiju i stil života. Prelomljene arhitektonske forme i ljubičasta boja fasade unose novu dinamiku u kvart na periferiji grada u nekadašnjoj industrijskoj zoni (fotografija 410). Iako je reč o minimalnim arhitektonskim intervencijama prilikom rekonstrukcije, ostvarena je zgrada atraktivnog izgleda, a unutra izuzetno funkcionalnog i svedenog prostora. I izložba koja je u tom trenutku bila u tom centru bavila se fenomenom urbanog razvoja i zajednica koje se stvaraju u savremenim procesima revitalizacije. Izložbu su priredili Julia Sarisietati i Vicky Đo pod nazivom „We are together in this day” i po svim karakteristikama (multimedija, interaktivnost, itd.) može da se meri sa sličnim izložbama koje se dešavaju na bijenalima arhitekture u svetu.

The Factory - Contemporary Arts Centre

San Art (Ho Ši Min grad) je umetnički kolektiv koji deluje od 2007. godine i čija se delatnost proširila i na predstavljanje savremene umetničke produkcije kao i na obrazovne aktivnosti. Njihova San Art laboratorija pokrenuta 2012. nastojala je da omogući podršku za umetničku produkciju i razvoj za po tri umetnika na period od šest meseci. Razlog za to je njihovo viđenje nedostataka u visokom umetničkom obrazovanju na vijetnamskim umetničkim školama koje ne pružaju umetnicima veštine neophodne za uspeh na savremenoj umetničkoj sceni. Ono što ovaj hab razlikuje od drugih jeste svesna odluka da sarađuju sa onim vizuelnim umetnicima koji imaju kritičku viziju društva i da ih povezuju sa organizacijama iz drugih domena (od arhitekture i nauke do mode i oglašavanja).

Coi Viet (Ho Ši Min grad) razvio je brojne projekte namenjene, pre svega, omladini, njenom razvoju i samospoznaji. Tokom ovog programa podizanja kapaciteta odlučili su da rade više na razvoju svog tima i da budu mnogo inkluzivniji i spremniji da se otvore za nove publike i nove tipove događaja. Reč je o obrazovanoj grupi mladih ljudi koji nisu umetnici već vide svoju ulogu u „kreativnom sektoru“ Vijetnama, od organizacije putovanja, oglašavanja, storitelinga, do muzičkih događaja.

Salon Sajgon je pokrenut pre dve i po godine od strane privatne turističke kompanije koja je primarno imala interes vezan za kulturno nasleđe Vijetnama (vlasnik je posedovao privatnu kolekciju artefakata vezanih za vijetnamsku istoriju i umetničke tehnike) ali se, angažujući „frankovijetnamku“, istoričarku umetnosti, Salon okrenuo više ka savremenoj umetnosti i postao sredstvo za senzibilizaciju građana za pitanja savremene umetnosti. Danas se Salon najviše bavi, prema rečima kustoskinje Sandrin, umetničkim obrazovanjem, ali se te aktivnosti sprovode kroz individualne posete ili posete malih grupa (po dva đaka ili studenta). I ova organizacija teško bi se mogla smatrati habom u klasičnom smislu reči jer njene animacione aktivnosti više su PR za turističku organizaciju no što imaju uticaja na kulturni razvoj lokalne sredine.

Od nedavno ovoj mreži pridružio se i **FabLab** kao ogranak svetske mreže sličnih organizacija koja nudi makerspace (uglavnom besplatno), najrazličitije obrazovne radionice (entrepreneur boot camp, prva pomoć), kao i niz događaja poput Hakaton takmičenja.

Ukratko, svi ovi habovi Ho Ši Min grada uklapaju se u „tradiciju vesternizacije“, nastoje da daju sugrađanima ono što je trenutni hit u zapadnom svetu, na globalnom severu, potpuno svejedno koji će se od dva termina upotrebiti – u oba

slučaja to će se odnositi na anglo-američke trendove kako u poslovanju tako i u kulturnim praksama.

Heritage Space je hab koji je našao svoje mesto u novom delu grada Hanoja u okviru poslovnog kompleksa. Kompanija koja upravlja tim poslovnim kompleksom želela je da se na neki način legitimiše i umetničkom aktivnošću te je ona predložila i naziv haba – Heritage Space koji ni po čemu ne odgovara aktivnostima koje se u tom prostoru odvijaju (veliki izložbeni prostor za savremenu umetnost; čitaonica; radni stolovi koji se mogu iznajmljivati). Prvi umetnički direktor, Tran Trong Vu (2015-2017) svojim umetničkim renomeom uspeo je da privuče čak pedeset umetnika iz Evrope, posebno kroz akciju nazvanu Mesec umetničke prakse (MAP – Month of Arts Practice). Trenutno se čini da je hab u zastoju, umesto da bude u procesu pronalaženja novog identiteta pod novim rukovodstvom. Ono se ne usuđuje čak ni da planira programe jer ugovori o zakupu/korišćenju prostora nisu obnovljeni za 2019. Tako da je rad sveden na rutinske aktivnosti: čitaonicu sa malobrojnom literaturom vezanom za savremenu umetnost i povremena predavanja umetnika (Artists Talks) te radionice sa marginalizovanim društvenim grupama.

VIKAS centar za savremenu umetnost u Hanoju je specifičan hab, razvijen u okviru javne naučne ustanove Vijetnamskog instituta za studije umetnosti i kulture 2017. godine. Njegov cilj je da podržava razvoj savremenih umetničkih praksi i eksperimenata u Vijetnamu i da jača veze između vijetnamskih umetnika i međunarodne umetničke scene. To je prva javna ustanova koja ima mogućnost da se otvara ka svetu i ka savremenoj sceni i svakako je u povoljnijem položaju od svih drugih habova jer lakše komunicira sa muzejima i galerijama koje su državno vlasništvo. Kako se ne suočavaju sa pitanjima održivosti, jer su u potpunosti subvencionisani, to imaju kapacitet i resurse za različite forme programa ali, isto tako, i svest o ograničenjima koje njihov javni status podrazumeva.

3. HABOVI U UNUTRAŠNOSTI ZEMLJE – INDIVIDUALNA POKRETAČKA ENERGIJA VIZIONARA

U kulturološkom smislu najuspešniji hab–projekat u Vijetnamu – **Toa Tau** (Ho Ši Min grad) osnovao je Do Hu Ši (Do Huu Chi), sada naš glavni suradnik iz Vijetnama u implementaciji radionica i kursa u celini. To ukazuje na činjenicu da Britanski savet u Vijetnamu prepoznaje i razlikuje kreativne preduzetničke poduhvate koji imaju „societal impact” od onih koji su samo poslovno sredstvo za

zaradu i podsticanje drugih preduzetničkih inicijativa. Toa Tau na vijetnamskom jeziku znači „vagon”, a cilj tog haba je bio da pruži prostor i za umetničko obrazovanje i za kreativno izražavanje svih generacija lokalne zajednice (British Council, 2018). Organizovali su brojne kreativne radionice ne bi li podsticali slobodno izražavanje članova zajednice (koje tradicionalno obrazovanje ne omogućuje). Koliko je projekat postao uspešan svedoči i njihov finalni karavanski projekat „Sejanje” – četrdesetpetodnevno putovanje od severnog do južnog Vijetnama koje je označilo kraj njihovog četvorogodišnjeg rada. Na samom kraju svog delovanja okupljali su zajednicu od šezdeset hiljada fanova na Fejsbuku.

Do Hu Ši se preselio i osnovao „Prostor za kišu” (**Mua**) u gradu Hue, takođe kao kreativni hab namenjen obogaćivanju kulturnog života ljudi u ovom gradu. Uspeh i jedne i druge inicijative ukazuje na zanemaren aspekt upravljanja kreativnim habovima i nevladinim sektorom u celini, a to je pitanje liderstva tj. energije, snage i kredibiliteta ličnosti koja vodi neku nevladinu organizaciju (Dragičević Šešić & Stefanović, 2017). U zemljama jugoistočne Azije, u kojima hijerarhije među sektorima, generacijama, polovima itd. imaju i dalje veliki značaj, i gde je veći autoritet funkcija od autoriteta ličnosti zasnovanog na individualnom znanju i sposobnostima - upravo bi ovakve ustanove trebalo da omogućće promenu i priznavanje liderskih sposobnosti i njihovog značaja.

Danang poslovni inkubator nalazi se u centru grada Danang i usmeren je ka davanju podrške onima koji žele da pokrenu sopstvenu start-up kompaniju. Takvim mladim ljudima potrebno je znanje (kroz kurseve i mentorski rad), ali i resursi poput prostora, poslovnih kontakata, mreža, što sve ovaj hab nudi. Potencijalni kandidati biraju se konkursom i do sada ih je „iškolovano” trideset u četiri generacije od 2016. godine do danas. Njihove kompanije predstavljene su u portfoliju ovog haba i pokrivaju široki spektar organizacija, od onih koje se bave prevozom korišćenjem novih tehnologija, preko zdravstvene zaštite, proizvodnje hrane, do kulturnog turizma i dečijih umetničkih radionica. Naravno, i druge kompanije mogu da koriste njihove usluge prostora, tehničke opreme, kao i virtuelne poslovne usluge. Reč je o jedinstvenom privatno-javnom poduhvatu te tako njihov izvršni odbor čine podjednako i predstavnici vlade i predstavnici poslovnog sektora, upravo oni koji su svoje poslovne poduhvate sami izgradili od nule u ovom gradu. O njihovom uspehu govori i činjenica da su nedavno otvorili još jedan *co-working* prostor (Surf Space) u istom gradu.

Tay Nguyen centar za ruralni razvoj iz Buon Me Thuot grada, kojim upravlja pesnikinja Linh Nga Nie Kdam, posvećena očuvanju i promociji manjinske Tay Nguyen kulture koju čini nekoliko međusobno različitih etničkih grupa: Ede, Mnong, Nung i kmersko stanovništvo (kambodžanska nacionalna manjina). Ovaj centar bi se teško mogao nazvati kreativnim habom, jer je pre svega posvećen očuvanju nematerijalne kulture i etničkih tradicija, a ne razvoju kreativnosti, savremenog umetničkog izraza i preduzetništva u kreativnim industrijama. No, kako je reč o jednom od najuspešnijih nezavisnih kulturnih projekata, kome je i UNESCO dao titulu centra za održavanje nematerijalnog kulturnog nasleđa (2005. i 2008.), a istovremeno mu je neophodan i razvoj kapaciteta u domenu organizacionog razvoja, to su njegovi članovi redovni učesnici svih treninga namenjenih kreativnim habovima.

4. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Ovaj pregled kreativnih habova imao je za cilj da pokaže kako njihovu raznovrsnost tako i domete ali i ograničenja koja nastaju upravo zbog preuzimanja i terminologije i organizacionih modela sa Globalnog severa. Zato su mnogi od njih realno neodrživi i zavise od dobre volje privatnih vlasnika i korporacija prostora koje koriste (Heritage Space, Salon Saigon) koji u velikoj meri utiču na njihov rad, pa čak diktiraju i njihova imena. Održivi i najuspešniji su upravo oni koji su razvijeni u privatno-javnom partnerstvu (Danang poslovni inkubator) ili su deo javnog sektora (VIKAS). Ova dva haba su dijametralno suprotni po sadržajima i metodima svog rada. U prvom slučaju, Danang inkubator bira potencijalne kandidate za preduzetničke kurseve upravo po njihovim poslovnim sposobnostima, a ne po kulturološkoj ili umetničkoj vrednosti njihovog poduhvata. Stoga je i rezultat njihovog rada poslovno veoma uspešan ali kulturološki mi ne vidimo promene ni u razvoju kreativnih industrija, ni na umetničkoj sceni grada niti u participaciji stanovništva u kulturno-umetničkim projektima. Čak i kada se šire, šire se logikom koja garantuje komercijalni, a ne kulturološki uspeh. Na drugoj strani je VIKAS centar za savremenu umetnost i njegov umetnički studio koji su u potpunosti posvećeni promociji umetnosti i umetnika i to posebno onih koji su vezani za eksperiment, istraživanja i inovacije (dakle, sasvim netržišno usmereni jer tržište vizuelnih umetnosti u Vijetnamu više je okrenuto „akademske” umetničkoj produkciji).

Stoga se čini da je neadekvatan pristup Evropske unije i država Globalnog severa edukaciji kulturnih profesionalaca da, koristeći resurse (kulturne, umetničke, finansijske, prostorne itd.), čine svoju javnu delatnost održivom jer ih stavlja u situaciju da poredeći sopstvenu neodrživost sa uspešnošću onih koji se faktički kulturom ne bave ali su stavljeni u kontekst kulturnih i kreativnih industrija, pitaju da li i oni treba da menjaju ne samo metode već i sadržaje svoga rada. Sa druge strane, birajući za oficijelnog partnera upravo javnu ustanovu oni daju znak nezavisnom sektoru da pitanje sloboda umetničkog stvaralaštva neće staviti na dnevni red⁴. Sva istraživanja ipak ukazuju da je sloboda umetničkog stvaralaštva, mišljenja i govora ključni element za razvoj i održivost kulturnih inicijativa (Balta & Dragičević Šešić, 2017).

4 Interesantno je da je i moje javno predavanje posvećeno slobodi umetničkog stvaralaštva bilo planirano u novom nezavisnom prostoru – fabrici na kraju grada, a ne u poslovnom centru koji deluje kao *co-working* hab i koji svakako nikad ne postavlja kritička pitanja društvenog razvoja na svoju agendu.

Među kulturnim i kreativnim habovima Vijetnama prepoznaju se i oni koji imaju aktivistički potencijal i kojima je neophodna mnogo veća podrška inostranih donatora jer za kreativni, eksperimentalni i analitičko-kritički rad sigurno neće dobiti podršku lokalnih vlasti i sponzora. Izdržavanje haba kroz kafe i restoran ne daje dovoljno za razvoj njegove umetničke produkcije. Sredstva koja se ovim mogu ostvariti obično tek pokrivaju troškove održavanja institucije.

Sa druge strane, kreativni habovi mogu biti interesantna mesta za nove oblike kulturnog turizma ali i profesionalnog nomadskog rada (*digital nomads*). Vijetnam jeste turistička zemlja koja, pre svega, svojim kulturno-istorijskim nasleđem, prirodnim lepotama ali i svime onime što je vezano za kolektivno sećanje i osećanje krivice post-kolonijalnog sveta (francuska kolonizacija, rat sa Amerikom) privlači turiste i druge građane sveta koji u Vijetnam dolaze, a sebe ne bi tako nazvali. Habovi mogu nuditi ovakvim gostima i ono što im muzeji i spomenici kulture na spisku turističkih atrakcija svakako ne mogu ponuditi, a to su susreti i razgovori sa lokalnim stanovništvom, radionice sa umetnicima, kritičkom inteligencijom. U tom smislu umrežavanje kulturnih i kreativnih habova Vijetnama sa drugim evropskim habovima nije toliko važno, koliko je važno njihovo vezivanje sa aktivističkim umetničkim organizacijama širom sveta, sa kojima dele iste vrednosti i slična interesovanja. Time bi vijetnamski umetnici dobili znatno veće mogućnosti „izlaska” i komunikacije, a i samo vijetnamsko stvaralštvo postalo prisutnije na svetskoj kulturnoj sceni. Udaljenost Vijetnama od centara moći Globalnog severa trebalo bi da bude indikacija da bi održivi razvoj kulturne infrastrukture mogao da se očekuje pre u regionalnom povezivanju sa jugoistočnom ali i u širem smislu južnom Azijom.

Samo bi ovakav pristup uspostavljanju kreativnih habova Vijetnama bio utemeljen na istinskom etičkom kodeksu savremene međunarodne kulturne saradnje i pomoći u kulturnom razvoju koja ne determiniše sopstvenu praksu kao normativni kod. Kulturni i kreativni habovi treba da se razvijaju polazeći od sopstvenog konteksta, te da okupljaju one umetnike koji svojim aktivizmom i svojom mišlju postaju značajna snaga razvoja civilnog društva, a ne samo one koji svojom zaradom mogu da plate habu zakup prostora. Tako će habovi istovremeno, pored produkcionih središta, postati i platforme za participativnu kulturnu politiku, koja svakako nedostaje Vijetnamu, razvijajući time dalje misao o neophodnosti novog modela kulturne politike, zasnovane na javno-civilnom partnerstvu u kontekstu socijalističkog društvenog uređenja sa kapitalističkom privredom.

REFERENCE:

- Balázs Szalontai, The Diplomacy of Economic Reform in Vietnam: The Genesis of Doi Moi, 1986-1989. *Journal of Asiatic Studies*, Vol. 51, Issue 2 (June 2008), pp. 199-252. Downloadable at https://www.academia.edu/6097480/The_Diplomacy_of_Economic_Reform_in_Vietnam_The_Genesis_of_Doi_Moi_1986-1989. Archived September 2, 2014, at Archive.today
- Balta J., Dragicevic Sestic M. Cultural rights and their contribution to sustainable development: implications for cultural policy, u: *International Journal of Cultural Policy*, Vol. 23, No. 2 issue, 2017,
- British Council, (2014) *THE MAPPING OF CREATIVE HUBS IN VIETNAM*, https://www.britishcouncil.vn/sites/default/files/ch_report_e7.pdf, pristupljeno 3. marta 2019.
- British Council, (2018) *The Role of Cultural and Creative Hubs in the Creative Economy of Vietnam*, <https://www.britishcouncil.vn/sites/default/files/chv-national-symposium-2018-publication.pdf>, pristupljeno 15. marta 2019.
- Čopić, V.; Dragičević Šešić, M. (2018), Challenges of public-civic partnership in Cambodia's cultural policy development, in: *ENCATC Journal of Cultural Management and Policy*, 8 (1), 4-15.
- Do Thi Thanh Thuy: *Theatre in Vietnam in a time of change: from a centrally planned approach to a market-driven model*, University of South Australia, Graduate Research Centre.
- Dragičević Šešić M., 2017, Institucionalni i nezavisni akteri u zajedničkom delovanju: strategije javno-civilnog partnerstva – pledoaje za autonomiju kulture, u: *Kultura: osnova državnog i nacionalnog identiteta*, Beograd: SANU, Odelj. društvenih nauka, str. 265-286,
- Dragičević Šešić, M. & Stefanović M., Leadership styles and values: the case of independent cultural organizations, u: *Cultural Management - Science and Education*, Volume 1 Number 1/2017,
- Dragičević Šešić, Milena (2012) Kultura posle građanskog rata i vrednosnog razaranja: dnevnik iz Kambodže, *Kultura* br. 137 (2012), str. 289-328
- Fablab Saigon, <https://fablabsaigon.org/about/>, pristupljeno 5. marta 2019.
- The Factory Contemporary Arts center, Ho Chi Minh City - <http://factoryartscentre.com/en/home/>, pristupljeno 6. marta 2019.
- Fabrika Bejrut - <https://www.coworker.com/lebanon/beirut/fabrika>, pristupljeno 5. marta 2019.
- Fabrika Tbilisi - <https://fabrikatbilisi.com/> pristupljeno 5. marta 2019.
- Hampel Annika, 2017, *Fair Cooperation*, Berlin: P.I.E. Peter Lang
- Henze Raphaela, 2018, *Introduction to International Arts Management*, Springer VS
- MINA, 2017. <https://www.ettijahat.org/page/591> pristupljeno 1. marta 2019.
- UNESCO, Strengthening the Governance of Culture to Unlock Development Opportunities, PARIS: UNESCO, pp. 60-63

Title of paper on English and to add some more points to be longer than

***CULTURAL AND CREATIVE HABS IN VIETNAM:
DOES TRANSFER OF CULTURAL MODELS GUARANTEE
SUSTAINABILITY IN ANOTHER CULTURAL CONTEXT?
RESEARCH DIARY, 01. 2019***

This text will offer a mapping of the cultural and creative hubs in Vietnam, its roles and purposes. It would question the ethics of knowledge transfer through direct concept transmission from Global North to Global South, without understanding contextual differences. It studies 12 creative hubs in Ho Shi Minh City (6), Hanoi (2) and from different provincial cities (4), taking in consideration results of the overviews and analysis done previously by British Council. The survey has shown limits of the concept application, as creative economy in Vietnam is not developed enough to enable its practitioners to rent spaces and services on commercial basis. Thus, the concept of creative industries in practice is limited on bars and restaurants (creative gastronomy), or advertising and PR services, joined by several exhibition spaces that might offer excellent international exhibitions (foreign curators looking for such places) or temporary art residency. This text represents a plaidoyer for a new ethics in international cultural relations, where foreign aid will be based on recipient needs and its cultural values (context understanding).

Key words: cultural hub, creative hub, co-working space, creative industries, cultural policy, Vietnam

rad prijavljen: 16. IV 2019.

rad recenziran: 15. V 2019.

rad prihvaćen: 27. VI 2019.